

УДК 005.952:331.5

Сардак О. В.¹

ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОПИТУ В АРХІТЕКТУРІ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РИНКУ ПРАЦІ

В статті проаналізовано підходи до дефініції попиту та пропозиції на ринку праці. Представлено авторське бачення особливостей дослідження механізму ринку праці. Наведено результати моніторингу попиту на ринку праці. Запропоновано напрямки аналізу еластичності попиту на працю, проведені відповідні дослідження.

***Ключові слова:** ринок праці, попит, пропозиція, еластичність попиту на працю.*

ВСТУП

В сучасних умовах прийняття управлінських рішень у сфері персонал-маркетингу повинно базуватися, в першу чергу, на маркетингових дослідженнях ринку праці. Особливе місце у даних дослідженнях займає аналіз функціонування відповідного ринкового механізму, зокрема: пропозиції, попиту, ціни на робочу силу, конкуренції між претендентами та ін. Проведення даного аналізу (поряд з аудитом ринку праці з точки зору підприємства за моделлю „4К”) дозволить: визначити можливості і загрози для підприємств на ринку праці, виявити ключові фактори успіху на ринку праці для підприємств-роботодавців та ін.

Питання, що пов'язані з дослідженнями ринку праці, висвітлювали у роботах такі вчені, як: Колосова Р. П. («Економіка персоналу»), Остапенко Ю. М. («Економіка праці»), Васильченко В. С., Василенко П. М. («Ринок праці: теоретичні основи і державна практика»), Волгіна Н. А., Одегов Ю. Г. («Економіка праці: соціально-трудові відносини»), Волкова О. В. («Ринок праці»), Єгоршин О. П. («Управління персоналом»), Горелов Н. А. («Економіка праці»), Маслов Є. В. («Управління персоналом підприємства»), Родионова Н. В., Ериашвілі Н. Д., Ципкін Ю. А. («Керівництво співробітниками фірми»), Калина А. В. («Економіка праці») та ін.

Разом з тим певні аспекти, що стосуються визначення сутності попиту та пропозиції на ринку праці, дослідження механізму ринку праці, залишаються суперечливими. До того ж актуальними залишаються питання, які пов'язані з моніторингом попиту на ринку праці, зокрема, аналізом еластичності попиту на працю в архітектурі маркетингових досліджень як основи забезпечення ефективності управління персонал-маркетингом підприємств.

---

¹ Рецензент – д. е. н., професор Фролова Л. В.

Актуальність проблеми, її теоретичне і практичне значення обумовили вибір теми дослідження, його мету і зміст.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка авторського підходу щодо дослідження механізму ринку праці, а також висвітлення особливостей аналізу еластичності попиту в архітектурі маркетингових досліджень ринку праці.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як показав огляд наукової літератури, серед існуючих підходів до визначення попиту і пропозиції на ринку праці можна виділити:

- звужений підхід, що передбачає виділення таких складових пропозиції праці: ті, хто не має роботи, але хоче працювати та шукає роботу (безробітні, що мають відповідний статус; особи, які вперше вступають у трудову діяльність; особи, які шукають роботу після перерви); ті, хто має роботу, але не задоволений нею і підшуковує інше місце основної чи додаткової праці; зайняті особи, які мають ризик втратити роботу; попит на працю розглядається як сукупність вільних робочих місць на ринку праці (потреба у робочій силі) [1];
- розширений підхід, згідно з яким пропозицію праці складає все економічно активне населення, попит на працю визначається сумарною кількістю зайнятих і вакантних робочих місць.

У рамках розширеного підходу науковці вказують на той факт, що зайняті не можуть вважатися зайнятими раз і на завжди: в процесі виробництва безперервно відбуваються зміни умов зайнятості, виникає необхідність руху працівників (за професіями, рівнями кваліфікації та ін.), територіального переміщення та ін.

Авторська точка зору засновується на комплексному підході і необхідності досліджувати ринковий механізм як у вузькому, так і в широкому розумінні. При цьому доцільно застосовувати такі терміни: „чистий попит” і „чиста пропозиція” на ринку праці (вузьке розуміння), „сукупний попит” і „сукупна пропозиція” на ринку праці (широке розуміння).

Так, сукупну пропозицію на ринку праці складає все економічно активне населення (зайняте і безробітне), а чисту пропозицію – незайняті трудовою діяльністю особи, які шукають роботу.

Сукупний попит формується за рахунок сукупної потреби у робочій силі (як зайнятих, так і вакантних місць), а чистий попит – тільки з вакантних робочих місць.

Аналіз динаміки основних показників ринку праці за 2009-2010 рр. дозволив зробити такі висновки. Кількість вільних робочих місць та вакантних посад на підприємствах, в установах, організаціях (чистий попит на ринку праці) на кінець 2010 р. становила 63,9 тис.,

що на 3,0% менше, ніж на кінець 2009 р. (табл. 1). Зниження цього показника відбулося у фінансовій діяльності, державному управлінні, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємствам.

Таблиця 1

Динаміка основних показників ринку праці

Показники	Одиниця виміру	2009р.	2010р.	2010р. до 2009р., у %
1	2	3	4	5
Економічно активне населення	тис. осіб			
у віці 15-70 років		22150,3	22051,6	99,6
працездатного віку		20321,6	20220,7	99,5
Рівень економічної активності населення	у % до населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років		63,3	63,7	x
працездатного віку		71,6	72,0	x
Зайняте населення	тис. осіб			
у віці 15-70 років		20191,5	20266,0	100,4
працездатного віку		18365,0	18436,5	100,4
Рівень зайнятості населення	у % до населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років		57,7	58,5	x
працездатного віку		64,7	65,6	x
Кількість населення віком 15-70 років, зайнятого у неформальному секторі економіки	тис. осіб	4469,9	4649,2	104,0
	у % до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи	22,1	22,9	x
Безробітне населення (за методологією МОП)	тис. осіб			
у віці 15-70 років		1958,8	1785,6	91,2
працездатного віку		1956,6	1784,2	91,2
Безробітні, зареєстровані у державній службі зайнятості, працездатного віку	тис. осіб	693,1	452,1	65,2
Рівень безробіття населення (за методологією МОП)	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років		8,8	8,1	x
працездатного віку		9,6	8,8	x

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
	у % до населення працездатного віку	2,5	1,6	х
Рівень економічної неактивності населення у віці 15-70 років працездатного віку	у % до населення відповідної вікової групи	36,7	36,3	х
		28,4	28,0	х
Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості впродовж звітного періоду	тис. осіб	2143,3	1847,4	86,2
з них працевлаштовано		702,7	744,5	106,0
Рівень працевлаштування	у % до тих, які перебували на обліку	32,8	40,3	х
Взяли участь у громадських роботах	тис. осіб	240,9	318,2	132,1
Проходили професійне навчання	тис. осіб	157,1	203,3	129,4
Потреба в робочій силі	на кінець періоду, тис. осіб	65,8	63,9	97,0
Навантаження незайнятого населення на 10 вільних робочих місць, вакантних посад	на кінець періоду, осіб	82	88	107,3
Середній розмір допомоги по безробіттю	у грудні, гривень	655,56	780,05	119,0
	у % до законодавчо встановленого рівня мінімальної зарплати на кінець періоду,	88,1	84,6	х
Кількість безробітних, які отримували допомогу по безробіттю	тис. осіб	408,6	411,3	100,7
	у % до тих, які перебували на обліку на кінець періоду	76,9	75,5	х
Кількість працівників, які перебували у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт)	у % до середньооблікової кількості штатних працівників	2,6	3,4	х
Кількість працівників, які працювали у режимі неповного робочого дня (тижня) з економічних причин	у % до середньооблікової кількості штатних працівників	19,4	13,6	х
Рівень прийому робочої сили	у % до середньооблікової кількості штатних працівників	22,5	25,3	х

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
Рівень вибуття працівників	у % до середньооблікової кількості штатних працівників	28,7	28,1	x
Середньомісячна заробітна плата:	гривень	1906	2239	120,0
- номінальна				
- реальна	у % до відповідного періоду попереднього року	90,8	110,2	x
Сума заборгованості з виплати заробітної плати	на кінець року, млн. грн.	1473,3	1218,1	82,7
Кількість працівників, яким вчасно не виплачено заробітну плату	на кінець року, тис. осіб	325,0	185,1	57,0

Найбільше зростання потреби в працівниках на заміщення вільних робочих місць спостерігалось на підприємствах добувної промисловості (в 1,8 рази), готелів та ресторанів (на 34,2%).

За регіонами найбільше зростання потреби в працівниках упродовж 2010р. відбулося у Львівській (в 1,9 рази), Чернівецькій (в 1,6 рази) та Київській (в 1,5 рази) областях (табл. 2).

Таблиця 2

Чистий попит і пропозиція робочої сили за регіонами

Регіони	К-сть громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, тис. осіб		Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, (вакантних посад), тис. осіб		Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посад), осіб	
	2009р.	2010р.	2009р.	2010р.	2009р.	2010р.
1	2	3	4	5	6	7
Україна	542,8	564,0	65,8	63,9	82	88
АР Крим	17,3	20,1	2,6	2,8	67	72
Вінницька	26,8	30,2	0,6	0,6	477	494
Волинська	12,9	13,9	1,0	0,8	128	170
Дніпропетровська	35,7	34,4	6,5	7,7	55	45
Донецька	41,6	33,0	3,3	2,9	128	113
Житомирська	22,8	23,0	1,5	1,8	148	127
Закарпатська	13,1	14,2	0,7	0,9	187	153
Запорізька	27,4	25,9	1,1	1,6	251	166
Івано-Франківська	17,3	16,9	0,2	0,2	810	743
Київська	17,3	17,1	2,1	3,2	84	54
Кіровоградська	18,2	19,5	0,6	0,6	310	315
Луганська	18,4	20,5	1,3	2,0	139	105

1	2	3	4	5	6	7
Львівська	26,3	27,7	1,2	2,3	218	120
Миколаївська	18,0	20,3	1,0	1,1	174	182
Одеська	17,8	21,4	2,2	2,6	82	83
Полтавська	31,2	35,1	2,9	1,8	108	196
Рівненська	19,0	20,8	0,7	0,8	254	254
Сумська	20,0	21,5	0,7	0,7	278	311
Тернопільська	15,3	18,0	1,0	0,9	145	213
Харківська	32,5	34,0	2,6	3,3	123	102
Херсонська	10,7	11,6	1,6	1,1	66	104
Хмельницька	20,2	21,6	0,3	0,4	609	527
Черкаська	26,5	25,8	0,3	0,3	909	894
Чернівецька	10,5	10,8	0,4	0,7	247	160
Чернігівська	17,6	19,1	1,1	0,9	167	212
м. Київ	6,7	6,2	27,1	20,9	2	3
м. Севастополь	1,7	1,4	1,2	1,0	15	14

Аналіз структури чистого попиту на ринку праці довів, що значною залишається потреба підприємств у кваліфікованих робітниках із інструментом (20,7% від загальної кількості вільних робочих місць на кінець 2010 р.), працівниках найпростіших професій у сфері торгівлі, послуг, у промисловості, будівництві, на транспорті та ін. (15,5%), робітниках із обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин і працівниках (по 12,3%) (табл. 3).

Таблиця 3

Чистий попит і пропозиція робочої сили за професійними групами

Професійні групи	Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад), тис. осіб		Навантаження на 10 вільних робочих місць, (вакантних посад), осіб	
	2009р.	2010р.	2009р.	2010р.
1	2	3	4	5
Усього	65,8	63,9	82	88
у т.ч. за професійними групами:				
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	6,5	5,7	80	91
Професіонали, з них	10,0	9,0	45	53
Професіонали в галузі фізичних, математичних та технічних наук	1,9	1,7	72	64
Професіонали в галузі наук про життя та медичних наук	3,7	3,5	8	10
Фахівці, з них	9,1	7,4	56	71
Технічні фахівці в галузі прикладних наук та техніки	1,4	1,3	89	97
Молодші фахівці в галузі біології, агрономії та медицини	2,6	2,4	15	22
Технічні службовці	2,4	2,2	129	143

1	2	3	4	5
Службовці, пов'язані з інформацією	0,6	0,6	244	322
Службовці, що обслуговують клієнтів	1,8	1,6	89	78
Працівники сфери торгівлі та послуг, у тому числі	8,0	7,9	83	97
Працівники, що надають персональні та захисні послуги	5,3	4,3	74	106
Продавці та демонстратори	2,7	3,6	100	87
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	0,7	0,7	284	318
Кваліфіковані робітники з інструментом, у тому числі	11,4	13,2	68	53
Робітники з видобутку корисних копалин і на будівництві	3,6	3,6	54	51
Робітники металургійних та машинобудівних професій	5,7	7,2	71	47
Робітники в галузі точної механіки, ручних ремесел та друкування	0,2	0,2	130	120
Інші кваліфіковані робітники з інструментом	1,9	2,2	81	72
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин, у тому числі	7,7	7,9	139	136
Робітники, що обслуговують промислове устаткування	1,9	1,5	119	135
Робітники, що обслуговують машини, та складальники машин	2,4	2,7	94	76
Водії та робітники з обслуговування пересувної техніки та установок	3,4	3,7	184	182
Найпростіші професії (включаючи осіб без професії), з них	10,0	9,9	93	104
Найпростіші професії торгівлі та сфери послуг	5,9	5,7	48	55
Найпростіші професії в сільському господарстві та подібних галузях	0,2	0,2	1022	964
Найпростіші професії у видобувних галузях, будівництві, промисловості та на транспорті	3,9	3,8	98	106

Упродовж 2010 р. спостерігалось значне скорочення потреби в робітниках, що обслуговують промислове устаткування (на 20,1%) та в робітниках, що надають персональні та захисні послуги (на 18,7%).

Разом із тим відбулося зростання потреби в продавцях та демонстраторах (на 34,2%) і в робітниках металургійних та машинобудівних професій (на 27,6%).

Наявність структурної диспропорції між чистим попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є фактором, що обмежує можливості працевлаштування безробітних та задоволення потреб роботодавців у працівниках.

Значне перевищення чистої пропозиції робочої сили над попитом спостерігалось серед робітників найпростіших професій у сільському господарстві та подібних галузях, серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства, службовців, пов'язаних з інформацією.

Важливим показником при оцінці попиту на працю виступає його еластичність від заробітної плати, тобто ступінь зміни зайнятості, що викликана зміною заробітної плати на 1%. При цьому мається на увазі еластичність реалізованого попиту на працю (зайнятості населення). Доцільним вважається також розрахунок коефіцієнтів еластичності чистого та сукупного попиту на працю.

У традиційній економічній теорії зазначається, що еластичність попиту на працю завжди буде від'ємною величиною, оскільки крива попиту монотонно знижується, і, відповідно, зростання заробітної плати викликає зниження зайнятості [2; 1]. Розраховані показники еластичності попиту на працю в Україні за період 2000-2010 рр. (табл. 4) довели існування інших зв'язків (для нівелювання впливу інфляції було розраховано коефіцієнти еластичності попиту від реальної заробітної плати у цінах базового 2000 р.).

Так, реалізований попит на працю є нееластичним від реальної заробітної плати, причому за виключенням показників еластичності 2001 р. та 2009 р., які мають від'ємне значення (збільшення реальної заробітної плати на 1% призвело до зменшення зайнятості відповідно на 0,08% та 0,38%), всі інші показники еластичності свідчать про існування протилежного зв'язку: збільшення реальної заробітної плати на 1% призводить до збільшення зайнятості від 0,01 до 0,12 %.

Такі ж тенденції спостерігаються за показниками еластичності сукупного попиту на працю від реальної заробітної плати (рис. 1).

Специфічні особливості притаманні і показникам еластичності чистого попиту на працю від реальної заробітної плати: протягом 2000-2005 рр. збільшення реальної заробітної плати супроводжувалося зростанням потреби у робочій силі, з 2006 року тенденції змінилися на протилежні. Причому у період кризи (2008-2009 рр.) чистий попит був еластичним, збільшення реальної заробітної плати на 1% призводило до зменшення потреби у робочій силі відповідно на 1,54 та 2,82%, а в останній рік – всього на 0,23% (попит нееластичний).

Таблиця 4

Розрахунок коефіцієнтів еластичності попиту на працю

Рік	Попит на роботу силу			Заробітна плата				Коефіцієнти еластичності					
	Чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років, тис. осіб	Чистий попит (потреба у робочій силі, на кінець року), тис. осіб	Укупний попит (зайняте населення + потреба у робочій силі), тис. осіб	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	Індекс реальної заробітної плати (% до попереднього року)	Скоректований індекс реальної заробітної плати, %	Реальна заробітна плата (у цінах 2000 р.), грн.	Еластичність реалізованого попиту від реальної заробітної плати (зайнятого населення)	Коефіцієнт	Еластичність чистого попиту від реальної заробітної плати (потреби у робочій силі)	Коефіцієнт	Еластичність сукупного попиту від реальної заробітної плати	Коефіцієнт
2000	20 175,0	68,2	20243,2	230,0	99,1	100,0	230,00	-	-	-	-	-	-
2001	19 971,5	96,9	20068,4	311,0	119,3	119,3	260,69	-0,08	нееластичний	3,15	еластичний	-0,06	нееластичний
2002	20 091,2	123,9	20215,1	376,0	118,2	137,5	273,45	0,12	нееластичний	5,69	еластичний	0,15	нееластичний
2003	20 163,3	138,8	20302,1	462,0	115,2	152,7	302,55	0,03	нееластичний	1,13	еластичний	0,04	нееластичний
2004	20 295,7	166,5	20462,2	590,0	123,8	176,5	334,28	0,06	нееластичний	1,90	еластичний	0,08	нееластичний
2005	20 680,0	186,6	20866,6	806,0	120,3	196,8	409,55	0,08	нееластичний	0,54	нееластичний	0,09	нееластичний
2006	20 730,4	170,5	20900,9	1041,0	118,3	215,1	483,96	0,01	нееластичний	-0,47	нееластичний	0,01	нееластичний
2007	20 904,7	169,7	21074,4	1351,0	112,5	227,6	593,59	0,04	нееластичний	-0,02	нееластичний	0,04	нееластичний
2008	20 972,3	91,1	21063,4	1806,0	106,3	233,9	772,12	0,01	нееластичний	-1,54	еластичний	0,00	нееластичний
2009	20 191,5	65,8	20257,3	1906,0	90,8	224,7	848,24	-0,38	нееластичний	-2,82	еластичний	-0,39	нееластичний
2010	20 266,0	63,9	20329,9	2239,0	110,2	234,9	953,17	0,03	нееластичний	-0,23	нееластичний	0,03	нееластичний

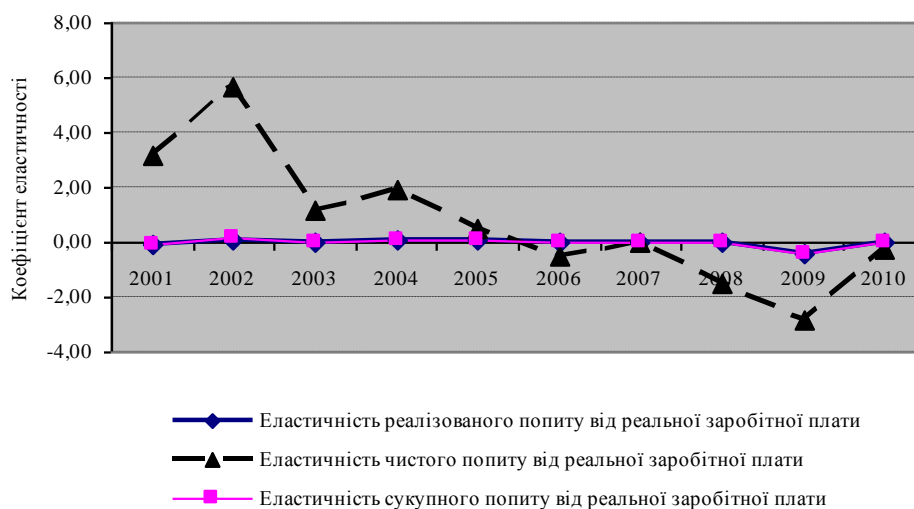

Рис. 1. Динаміка зміни коефіцієнтів еластичності попиту на працю

ВИСНОВКИ

Таким чином:

- ринковий механізм доцільно досліджувати як у вузькому, так і в широкому розумінні; при цьому доцільно застосовувати терміни: „чистий попит” і „чиста пропозиція” на ринку праці (вузьке розуміння), „сукупний попит” і „сукупна пропозиція” на ринку праці (широке розуміння);
- чистий попит на ринку праці на кінець 2010 р. становив 63,9 тис., що на 3,0% менше, ніж на кінець 2009 р.; зниження цього показника відбулося у фінансовій діяльності, державному управлінні, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємствам;
- за регіонами найбільше зростання потреби в працівниках упродовж 2010р. відбулося у Львівській (в 1,9 рази), Чернівецькій (в 1,6 рази) та Київській (в 1,5 рази) областях;
- дослідження структури чистого попиту на ринку праці показали, що значною залишається потреба підприємств у кваліфікованих робітниках із інструментом, працівниках найпростіших професій у сфері торгівлі, послуг, у промисловості, будівництві, на транспорті та ін., робітниках із обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин і працівниках;
- наявність структурної диспропорції між чистим попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є фактором, що обмежує можливості працевлаштування безробітних та задоволення потреб роботодавців у працівниках;

- доцільним слід вважати проведення аналізу: еластичності реалізованого попиту від реальної заробітної плати (зайнятого населення), еластичності чистого попиту від реальної заробітної плати (потреби у робочій силі), еластичності сукупного попиту від реальної заробітної плати.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є аналіз існуючих теорій ринку праці і моніторинг механізму ринку праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкова О. В. Ринок праці / О. В. Волкова. – К. : ЦУЛ, 2007. – 624 с.
2. Экономика труда / Под ред. Н. А. Горелова. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 704 с.
3. Остапенко Ю. М. Экономика труда : учеб. пособие / Ю. М. Остапенко. – 2-е изд. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 272 с. – (Высшее образование).
4. Экономика труда (социально-трудовые отношения) : учебник / Под ред. Н. А. Волгина, Ю. Г. Одегова. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 736 с.